

УДК 502.33:330.131

Н. В. Дегтярь,
аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Сумський національний аграрний університет

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕКОСИСТЕМНИМИ ПОСЛУГАМИ ВОДНО- БОЛОТНИХ УГІДЬ

THE INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR THE MANAGEMENT OF WETLANDS ECOSYSTEM SERVICES

У статті досліджено інституційні засади формування механізму управління екосистемними послугами водно-болотних угідь. Визначені особливості виникнення інституційної пастки управління водно-болотними угіддями. Розкрито принципи функціонування та розвитку інститутів ринку екосистемних послуг.

In the article the institutional foundations the management of wetlands ecosystem services are observed. The features of institutional trap of wetlands management are determined. Concept of ecosystem services market development are considered.

Ключові слова: екосистемні послуги, водно-болотні угіддя, інституційна пастка, інституційні основи управління екосистемними послугами, ринки екосистемних послуг.

Key words: ecosystem services, wetlands, institutional trap, institutional foundations of ecosystem services management, markets of ecosystem services.

ВСТУП

Водно-болотні угіддя є одними з найбільш продуктивних екосистем на Землі та відповідно виконують вагомі екологічні, економічні та соціальні функції. Екосистемні послуги водно-болотних угідь (ВБУ) є значущим фактором функціонування та розвитку багатьох галузей народного господарства та людського потенціалу як окремих локальних громад, так і суспільства країни в цілому. Однак, деградація багатьох водно-болотних угідь не дозволяє вже сьогодні у повній мірі використовувати їх екосистемні послуги та суттєво зменшує потенціал використання вигід ВБУ для нащадків. Екосистемні послуги залишаються недооціненими як бізнесом, так і державою та суспільством. Як наслідок, продовжуються втрати природного капіталу і послуг водно-болотних угідь та інших екосистем [18].

Відтак, існує нагальна необхідність модернізації основоположних принципів управління водно-болотними угіддями та включення екосистемних послуг до системи управління економічними суб'єктами на різних ієрархічних рівнях господарювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми формування інституційних основ та механізмів управління екосистемними послугами розкрито у працях вітчизняних та зарубіжних учених: Дж. Бішопа, С. Бобильова, Т. Брауна, О. Веклич, Р. Грут, Г. Дейлі, Д. Загвойської, Р. Констанци, Л. Мельника, Г. Моткіна, Є. Мішеніна, Р. Паджіоли, Р. Перелет, О. Рубеля, І. Сотник, В. Степанова, Дж. Фарлей, М. Хвесика, К Уолеса та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є дослідження принципів формування інституційних основ управління екосистемними послугами водно-болотних угідь, визначення проблем сучасного процесу розробки інструментів та виникнення інституційних пасток такого управління, а також особливостей функціонування ринків екосистемних послуг.

РЕЗУЛЬТАТИ

З метою удосконалення принципів та основ управління екосистемними послугами водно-болотних угідь потребує формування його інституційного підґрунтя. На відміну від

інших механізмів управління природними об'єктами, які мають розроблені методологічні засади, а також стратегії та методи, процес екосистемного управління водно-болотними угіддями проходить тільки стадію розвитку. Фактор, що обумовлює підвищення складності розробки організаційно-економічного механізму управління екосистемних послуг, — відсутність комплексного визначення та інвентаризації екосистемних послуг водно-болотних угідь, а також відсутність узгоджених методичних підходів до визначення вартості екосистемних послуг як центрального елемента цього механізму. Тому, не існує єдиних методик бухгалтерського обліку екосистемних послуг та їх включення в систему національних рахунків [19].

Як динамічні екосистеми, водно-болотні угіддя останнім часом все частіше знаходяться під негативним впливом природних та антропогенних факторів, які призводять до значних екологічних та економічних втрат у всьому світі. Деградація та втрата водно-болотних угідь здійснюється сьогодні більш високими темпами, ніж такі ж процеси в інших екосистемах [5]. Основними прямими антропогенними факторами, які стали першопричиною деградації водно-болотних екосистем та зменшення обсягів екосистемних послуг, визнані розвиток інфраструктури, переведення земельних угідь у категорії сільськогосподарського призначення, забір води, забруднення, надмірне вилучення та експлуатація біоресурсів, а також інтродукція інвазивних та чужеродних видів. У щорічній доповіді міжнародної організації “Wetlands International” [17] зазначається, що негативний антропогенний вплив протягом наступних десятиліть збереже свою тенденцію у зв'язку зі зростанням світового попиту на землі сільськогосподарського призначення, на прісну воду, а також внаслідок зміни клімату. За даними звіту “Оцінка екосистем на порозі тисячоліття” [16], у двадцятому столітті в Північній Америці, Європі, Австралії та Новій Зеландії було знищено понад 50% окремих видів водно-болотних угідь, а багато інших видів таких угідь деградували.

Основним центром місткості екосистемних послуг є безумовно водно-болотні угіддя, що мають міжнародний статус, який затверджено в “Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення головним чином як середовища існування водоплавних птахів” (Рамсарської конвенції) — міжнародній угоді, прийнятій 2 жовтня 1971 у м. Рамсар з метою забезпечити охорону та раціональне використання територій ВБУ. За визначенням цієї Конвенції, “водно-болотне угіддя — це райони маршів, боліт, драговин, торфовищ чи водойм — природних або штучних, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонуватих або солоних, включаючи морські акваторії, глибина яких під час відпливу не перевищує шести метрів” [3].

На сьогодні достеменно невідома точна площа, яку займають водно-болотні угіддя. Так, відповідно до оцінок Всесвітнього центру екологічного моніторингу ЮНЕП, загальна світова площа ВБУ становить приблизно 5,7 млн км². Це близько 6% поверхні суходолу Землі, з них — 2% припадає на озера, 30% — на верхові болота, 26% — на низинні болота, 20% — заболочені землі та 15% — заплави [5]. Міжнародний комітет Рамсарської Конвенції визначив власні класифікаційні ознаки та характеристики водно-болотних угідь, що мають міжнародний природоохоронний статус. Станом на 01.01.2013 року кількість таких водно-болотних угідь міжнародного значення становить 2094 одиниць, загальною площею 205035,96 тис. га.

В Україні загальна площа водно-болотних угідь становить близько 4,5 млн га [10]. До їх складу входять 1 089 штучних водойм, близько 27 тис. ставків, сім великих

каналів загальною протяжністю 2 000 км та зрештувані й осушені землі із площею 2 606 тис. га та 3 273 тис. га відповідно [9]. Площа водно-болотних угідь, які мають міжнародне значення, складає 744 651 га, що охоплює 33 ВБУ, внесених до Рамсарського переліку. Окрім цього, у 2003—2005 роках українськими науковцями спільно з Чорноморською програмою міжнародної організації “Wetlands International” [17] було підготовлено описи ще 23 водно-болотних угідь площею 211 399 га, які наразі є перспективними для надання їм статусу ВБУ міжнародного значення [3].

В Україні більшість земель під водно-болотними угіддями належать до земель водного фонду, який, у відповідності до Водного кодексу, складає землі, зайняті морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водоймами, болотами, а також островами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; береговими смугами водних шляхів [3]. Як видно з наведеного визначення, поняття “водно-болотні угіддя” тяжіє до поняття “водний фонд”, однак ототожнювати їх було б некоректно, оскільки термін “водно-болотні угіддя” охоплює більше коло територій, які можуть відноситися до різних категорій земель у нашій країні, а саме: до лісового фонду часто відносять заболочені ліси, заліснені торфовища, до природно-заповідного — водно-болотні землі на території об'єктів природно-заповідного фонду, а заболочені сільськогосподарські угіддя (в основному вологі луки та чагарники) — до земель сільськогосподарського призначення. Спеціальному державному регулюванню в Україні підлягають лише водно-болотні угіддя, внесені до міжнародного Рамсарського Списку або є потенційними для надання їм статусу угідь міжнародного значення. ВБУ, які на даний момент не мають статусу міжнародних, регулюються у відповідності до нормативно-правових актів, які регламентують управління чи використання відповідної категорії земель, які знаходяться в межах водно-болотного угіддя (Земельний кодекс України, Лісовий кодекс України, Закон України “Про природно-заповідний фонд України” та ін.).

Разом з тим, інформація та дослідження про природні компоненти, функції та стан водно-болотних угідь України є недостатніми для системного аналізу їх природного капіталу. Так, як зазначає Панченко С.М. [14], основними причинами відсутності таких досліджень є: 1) класифікація (категорії) водно-болотних угідь, які використовуються в різних країнах, не відповідають категоріям, визначеним міжнародними інститутами та не комплементарні між собою; 2) відсутність єдиної системи збору та систематизації інформації про водно-болотні угіддя, у тому числі про відновлювані ресурси, які з ними пов'язані; 3) недостатнє дослідження водно-болотних угідь окремих регіонів, відсутність інформації про цінні ділянок, що потребують особливої охорони; 4) не визначені пріоритетні для інвентаризації види та екосистеми, у тому числі інвазивні для водно-болотного угіддя.

Поряд з цим, на нашу думку, перепонами для вивчення водно-болотних угідь України, як складової природного капіталу, є наступні:

- відсутність врегульованого нормативно-правового середовища використання та збереження ВБУ;
- відсутність законодавчо закріпленої дефініції “екосистемна послуга водно-болотного угіддя”;
- відсутність точних сформованих переліків екосистемних послуг ВБУ України;
- неузгодженість методичних підходів до визначення

економічної вартості екосистемних послуг водно-болотних угідь.

Окремі організаційні засади для удосконалення нормативно-правового регулювання збереження та раціонального використання водно-болотних угідь закладені у Загальнодержавній програмі формування екологічної мережі України. Однак, світова фінансово-економічна криза в країні стала причиною низького фінансування природоохоронної діяльності, включаючи організацію і утримання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, інших типів територій, що особливо охороняються, недостатнього фінансування з державного бюджету всіх державних програм, тим чи іншим чином пов'язаних зі збереженням водно-болотних угідь (які не фінансуються, або майже не фінансуються, або фінансуються не більше ніж на 25—50 відсотків) [9].

Розкриті проблеми управління водно-болотними угіддями вимагають формування єдиного теоретико-методичного підходу до розуміння сутності екосистемних послуг, формування переліків вигід, що отримують від них різні групи бенефіціарів та стейкхолдерів, а також єдиного розуміння процесу прийняття управлінських рішень окремими господарюючими суб'єктами, органами влади. Окрім цього, потребує розробки нормативно-правове та інституційне забезпечення процесу екосистемного управління водно-болотними угіддями на засадах узагальнення результатів науково-прикладних досліджень зарубіжних та українських наукових шкіл.

За визначенням Д. Норта, успішність процесу економічного розвитку головним чином залежить від процесу вдосконалення системи інститутів [11]. Становлення та еволюції інститутів відбувається в контексті та взаємозв'язку з особливостями та тенденціями розвитку економічних систем [6]. З цих позицій впровадження принципів управління екосистемними послугами до механізмів функціонування економічних суб'єктів потребує дії особливих інститутів. Інституційне забезпечення процесу екосистемного управління водно-болотними угіддями має бути сформоване відповідно до базових цінностей, що надаються екосистемами водно-болотних угідь. Визначення повного переліку екосистемних послуг та цінностей дає можливість для ефективного їх включення до процесу прийняття управлінських рішень на різних ієрархічних рівнях господарювання. Для окремих локальних екосистем достатньо факту визнання цінності екосистем для гарантування їх стійкості. Однак, у більшості випадків з метою включення екосистемних послуг до процесу прийняття управлінських рішень на регіональному та національному рівнях виникає необхідність розробки багатофакторного комплексного дослідження цінностей екосистем для різних груп бенефіціарів та стейкхолдерів [12].

Цінностями, що забезпечують більшість водно-болотних угідь, можна визначити наступні, матеріальні потреби, безпека, здоров'я, освіта, соціальні відносини та свобода вибору. Отже, формування інститутів повинно відбуватись відповідно до наведених цінностей та поєднуватися в інституційну архітектуру екосистемного управління. Термін "інституційна архітектура" був введений як наукова категорія, у науковий простір чл.-кор. НАНУ Гриценко А. А., який визначає її як "таку структуру інститутів, яка формується із взаємозв'язків образів думки та діяльності людини, цінностей, норм, правил, стереотипів поведінки, традицій, установ та інших організацій у відносинах з сутністю та загальним планом побудови суспільної системи" [6]. Як зауважує науковець, у цьому визначенні розкриті і об'єктивні, внутрішні притаманні системі відносини, і значення суб'єктів у діяльності перетво-

рення та трансформації системи, і необхідність її побудови відповідно до внутрішніх закономірностей системи.

Відповідно до визначення А.А. Гриценка, можна запропонувати визначення інституційної архітектури управління екосистемними послугами, метою якої може бути визначення структури, співвідношення, взаємодії різних елементів структури управління відповідно до проекції цінностей, які надають ВБУ.

Оскільки інституційній архітектурі притаманна ознака цілісності, завершеності, внутрішньої єдності, самодостатності системи, у якій кожен елемент знаходиться у рефлексивній взаємодії з іншими та цілим, розкриває їх загальний стан. Інституційна архітектура управління екосистемними послугами ВБУ має бути побудована у наступних проекціях:

- 1) цінності, які забезпечують водно-болотні угіддя;
- 2) екосистемні послуги водно-болотних угідь (послуги підтримки, послуги регулювання, послуги забезпечення, соціально-культурні послуги);
- 3) інститути ринків екосистемних послуг (вуглецеві ринки, ринки водних екосистемних послуг, ринки біорізноманіття, ринки генетичних ресурсів, ринки лісових екосистемних послуг; ринки інших екосистемних послуг), що формуються на основі функціонування механізмів організації та фінансування екосистемних послуг водно-болотних угідь за допомогою фінансово-економічних інструментів, провідним з яких є платежі за екосистемні послуги;
- 4) галузі-стейкхолдери та галузі-бенефіціари екосистемних послуг водно-болотних угідь;
- 5) інститути регулювання екосистемних послуг водно-болотних угідь (міжнародні інститути регулювання, національні інститути).

Представлені елементи інституційної архітектури екосистемного управління водно-болотними угіддями згруповані за проекціями, не є самостійними, оскільки внутрішні чинники кожного з елементів екосистемного управління, трансформуючись, стають одночасно зовнішніми чинниками для наступного, впливаючи, у свою чергу, як на внутрішні чинники цієї проекції, так і на інституційну архітектуру в цілому. Крім того, не можна не враховувати, що проекції, переходячи одна в одну, мають спільні чинники, які поєднують у собі цілі кожної з них. Свійкість складових передається по ієрархії як зовнішні впливи, стаючи матеріалом для формування стійкості наступної підсистеми [15].

Розвиток інститутів та побудова їх у певну систему, повинна знаходитись у рівновазі, інакше на функціонування системи будуть тиснути внутрішні та зовнішні конфлікти, які здатні будуть її зруйнувати. Відтак, усі елементи інституційної архітектури екосистемного управління ВБУ мають забезпечувати стійкість: екосистемну, суспільну, економічну та інституційну. Суспільна стійкість, що забезпечується впровадженням екосистемного управління ВБУ означає відтворення суспільних структур, процесів та відносин у межах цілісності самої системи суспільства та (або) місцевої громади ВБУ. Таке відтворення включає в себе багатоманітні форми мінливості та передбачає можливість переходу на новий рівень розвитку. Стійкість екосистем означає, що у певних межах екосистема здатна при зовнішніх та внутрішніх впливах підтримувати власну структуру та функції відносно незмінними. Однак, як зауважує В.Є. Заїка [4] про стійкий стан екосистеми можна говорити лише з врахуванням ознак кожного окремого періоду часу. Так, виникає потреба ієрархічної стійкості: нестійкість окремого складового елементу стабілізується іншим блоком, який розташовується за ієрархією вище. З

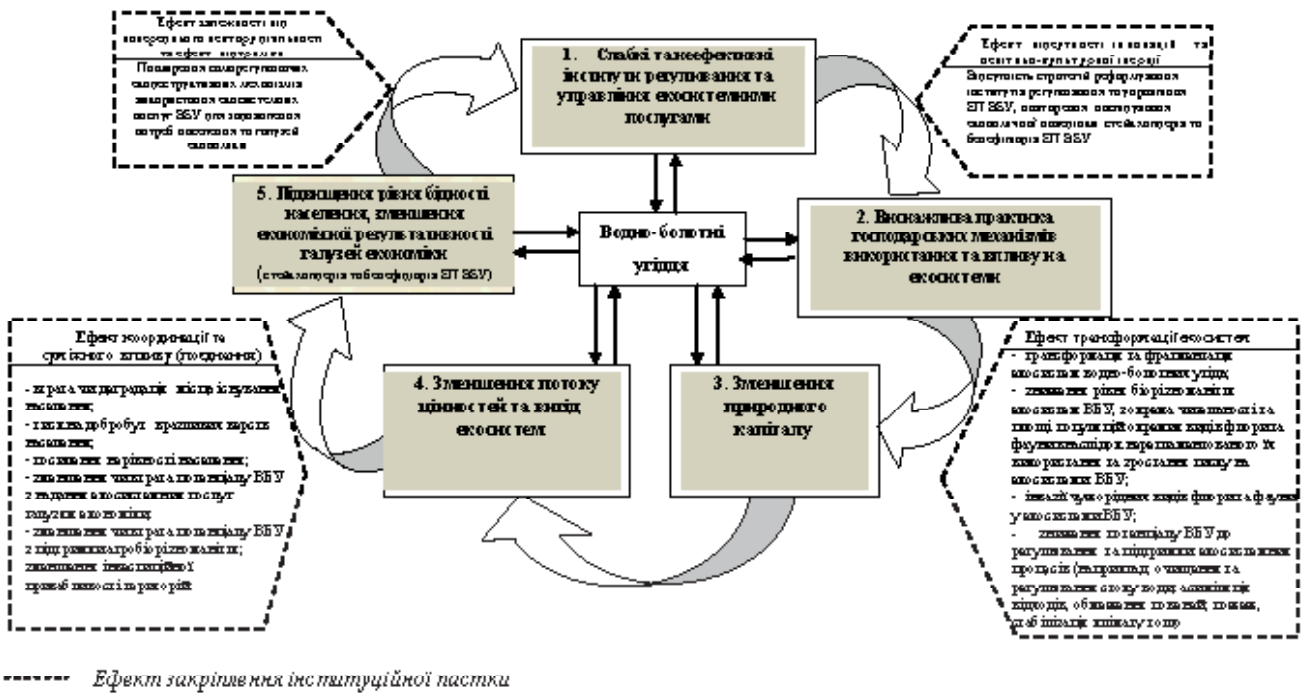


Рис. 1. Інституційна пастка управління екосистемними послугами ВБУ

Джерело: сформовано автором.

цих позицій, формування інституційної архітектури екосистемного управління потребує логічного та комплексного підходу до усього процесу. Інституційна стійкість може бути визначена як сукупність властивостей інститутів виконувати власні функції в умовах кардинальної зміни впливу навколишнього середовища. Звичайно, стійкість — є необхідною, але не достатньою умовою для ефективності інституційної архітектури екосистемного управління. Порушення рівноваги та ефективності інститутів створює передумови для виникнення інституційних пасток [8]. Інституційною пасткою у сфері використання екосистемних послуг водно-болотних угідь є неефективність діючих інститутів регулювання та управління, стійких практик та правил господарювання, які мають ознаки саморегулювання та самовідтворення та призводять до зниження економічної, екологічної та соціальної ефективності послуг ВБУ (рис. 1). Як зауважує В.М. Полтерович [13], один із засновників теорії інституційних пасток, цей термін є основою неефективних рівноваг, які формуються відповідними неефективними інститутами. Використовуючи термінологію теорії ігор він зазначає, що інституційна пастка є рівновагою за Дж. Ф. Нешем, яка не є оптимальною за В. Парето [1]. Так, можна сказати, що сучасне функціонування інститутів регулювання обумовлює формування виснажливого (неефективного) типу господарювання, тобто, в умовах рівноваги за Дж. Ф. Неша виникає ситуація за якої усі стейкхолдери та бенефіціари використовують такий набір стратегій господарювання та економічної поведінки з нерациональним використанням екосистемних послуг ВБУ, що жоден з них не має стимулів відхилитися від цієї стратегії, і все це приводить до деградації екосистемних функцій водно-болотних угідь та зменшення їх природного капіталу. Разом з тим, в умовах інституційної пастки використання екосистемних послуг ВБУ не виконується ситуація оптимальності за В. Парето, а саме такого розподілу та використання екосистемних послуг за якої не можна покращити стан будь-якого учасника економічного процесу не зменшуючи добробуту як мінімум одного із стейкхолдерів чи бенефіціарів екосистемних послуг ВБУ.

За допомогою теорії інституційних пасток можна пояснити функціонування сучасних неефективних інститутів управління екосистемними послугами ВБУ та опір впровадженню нових інститутів. Науковцями-інституціоналістами виявлені ефекти підтримки формування інституційних пасток, основними серед яких є ефект залежності від попереднього вектору діяльності, ефект підтримки, координації, суміжного впливу (поєднання), а також ефекти освітньо-культурної інерції [2; 13].

Безумовно, такі ефекти здійснюватимуть вплив та закріплюватимуть функціонування інституційних пасток у сфері управління екосистемними послугами ВБУ. Однак, ефектом, що посилює стійкість інституційної пастки у цій сфері, є ефект трансформації екосистем водно-болотних угідь внаслідок постійного впливу неефективних інститутів та наслідування екодеструктивних практик господарювання галузей стейкхолдерів та бенефіціарів екосистемних послуг. Для виходу із інституційної пастки можуть бути прийняті стратегії еволюційного розвитку управління екосистемними послугами ВБУ та стратегії революційного розвитку. За умови впровадження стратегій еволюційного розвитку імпульси виходу із інституційної пастки формуються самою системою управління екосистемними послугами ВБУ. Стратегії революційного розвитку обумовлюють ліквідацію чи заміну неефективних інститутів зазвичай державою із застосування примусових методів на основі зміни базових цінностей розвитку [13]. Базуючись на принципах екосистемного підходу, запропонованих Рамсарським комітетом, можна визначити три основні напрями формування стратегій управління екосистемними послугами водно-болотних угідь, зокрема:

- 1) стратегії попередження негативних антропогенних впливів на екосистемні послуги водно-болотних угідь;
- 2) стратегії пом'якшення неминучого антропогенного впливу на екосистемні послуги водно-болотних угідь (наприклад, шляхом зведення до мінімуму впливу при здійсненні проекту та відновлення ВБУ після його закінчення);
- 3) стратегії компенсації або відшкодування за

залишкові впливи на екосистемні послуги водно-болотних угідь (наприклад, стратегії відновлення екосистемних функцій та послуг водно-болотних угідь).

На нашу думку, в Україні мають бути розроблені власні стратегії виходу із інституційної пастки та імплементації ефективних інститутів та інструментів до інституційної архітектури управління екосистемними послугами водно-болотного угіддя, що узгоджувала б інтереси та потреби усіх зацікавлених сторін та бенефіціарів. Генерування нових інститутів управління екосистемними послугами ВБУ дозволяє систематизувати ознаки їх впливу на функціонування стейкхолдерів та бенефіціарів ВБУ: домінуючий тип впливу (активний, пасивний); характер впливу (мотивація, стимулювання, примус); рівень контрольованості (директивні, індикативні, стихійні); тип виникнення (ендогенні, екзогенні).

Одним із вагомих видів інститутів, діяльність яких забезпечуватиме ефективне управління екосистемними послугами водно-болотних угідь, є інститути ринків екосистемних послуг. Метою створення національних ринків екосистемних послуг є організація системи платежів підприємствам, організаціям або окремим особам за перехід на нову систему господарювання, яка б забезпечувала збереження або збільшення пропозиції цінних екосистемних послуг.

Вітчизняні та зарубіжні дослідження вказують на те, що в даний час лише для окремих категорій екосистемних послуг здійснюються компенсаційні платежі та функціонують відповідні ринки екосистемних послуг. Водно-болотні угіддя можуть надавати всі види екосистемних послуг, для яких сьогодні функціонують ринки, а саме: послуги із забезпечення прісною водою належної якості, поглинання вуглецю, збереження біорізноманіття та естетичних властивостей ландшафтів. Ці групи (кожна містить у собі цілий перелік) екосистемних послуг значно простіше оцінити економічно, а тому створити для останніх відповідні ринки.

Як свідчить світова практика формування ринків екосистемних послуг ВБУ, найбільш поширеним є ринок послуг із забезпечення прісною водою відповідної якості. На відміну від усіх інших, платежі на ринку водних екосистемних послуг практично завжди здійснюються на локальному рівні — як угоди між постачальниками чистої води, розташованими у верхів'ях, та користувачами, розташованими нижче за течією. Основою формування таких ринків є ідея про існування прямого взаємозв'язку між збереженням водно-болотних екосистем верхів'їв та якістю води, що надходить споживачам, розташованим нижче за течією.

Ринок екосистемних послуг із поглинання вуглецю функціонує в основному на міжнародному рівні: покупцями й продавцями цих послуг виступають окремі країни. Потенціал заболочених торфовищ на ринку вуглецевої сировини досить великий, використання якого у певній мірі допоможе знайти додаткові джерела фінансування різних природоохоронних програм. Для окремого водно-болотного угіддя стати учасником ринку карбонових платежів набагато складніше, ніж учасником водного ринку, оскільки вуглецевий ринок має глобальний характер та занадто високі трансакційні витрати участі (підрховано, що середня вартість інтеграції у цей ринок складає близько 100 тис. дол. США за проект). Формування таких механізмів можливе лише за умови об'єднання інтересів та потреб різних господарюючих суб'єктів, держави та населення.

Ринки платежів за збереження біорізноманіття можуть існувати на всіх рівнях — від локального до міжнародного. Як і у випадку з водними ринками, об'єктом продажу є

природоохоронні заходи, які призводять до збереження цінних, з точки зору конкретного споживача, видів, екосистем або генетичного різноманіття. Ринки платежів за естетичні цінності досі розвинені в меншій мірі. Однак потенціал їхнього росту дуже великий. Основним споживачем цих послуг є галузь екологічного туризму. Крім цього, традиційними споживачами цього виду послуг є державні організації, що займаються охороною історичної та культурної спадщини.

Потенційними перевагами розвитку ринків екосистемних послуг в Україні можна назвати наступні: для держави — посилення співпраці та партнерства, підвищення ефективності реалізації природоохоронних програм та заходів, додаткове та стабільне джерело фінансування заходів із збереження та відновлення екосистемних послуг ВБУ, додаткова можливість інформувати зацікавлені сторони про економічну цінність екосистем; для неурядових організацій та місцевих громад — поглиблення розуміння поняття екосистемних послуг, забезпечення сталості екологічних проектів, можливість збільшення добробуту місцевого населення; для бізнесу-економічна вигода, імідж та репутація соціально — та екологічно-відповідальної організації, додаткова можливість для отримання інвестицій, зручність — ринковий механізм. Ключовими принципами розвитку ринку екосистемних послуг України повинні стати партнерство, міжсекторальний підхід та інтеграція.

Дослідження тенденцій функціонування та використання водно-болотних угідь дозволяє підтвердити вагомість їх екосистемних послуг як безпосередньо для населення, так і для різних галузей економіки. Унікальність різних видів екосистемних послуг водно-болотних угідь посилюється також їх вагомістю як для місцевих та національних стейкхолдерів та бенефіціарів, так і для інших, зокрема, економічних суб'єктів регіонального та глобального рівнів. Відтак, зауважимо, що екосистемні послуги ВБУ є одним із факторів формування капіталу економічних суб'єктів. Різні види екосистемних послуг водно-болотних угідь встановлюють прямі та непрямі взаємозв'язки між ними та різними видами капіталу [7], а саме: природного, фізичного, людського, соціального та фінансового капіталу; забезпечують їх формування, трансформацію структури та динаміки (табл. 1).

Визначення та управління механізмами таких взаємозв'язків між екосистемними послугами ВБУ та процесами формування капіталів дозволить закласти базис для сталого економічного розвитку економічних суб'єктів на різних ієрархічних рівнях формування, сприятиме зниженню рівня бідності та підвищенню якості життя населення, збереження та відновлення екосистемних послуг ВБУ.

ВИСНОВОК

Отже, для побудови ефективного механізму управління екосистемними послугами водно-болотних угідь необхідно впроваджувати та розвивати адекватні сучасним реаліям інститути, передумовами формування яких має стати ідентифікація повного переліку екосистемних послуг ВБУ, виявлення потенційної та фактичної їх вартості та основних бенефіціарів цих послуг, а також розроблення та впровадження нових інструментів організації, управління та фінансування екосистемних послуг ВБУ.

Насамкінець зауважимо, що з метою формування інституційного підґрунтя сучасного управління екосистемними послугами водно-болотних угідь в Україні, на нашу думку, доцільним також є: швидке опанування міжнародного досвіду використан-

ня екосистемних принципів у механізмах управління водно-болотними угіддями та адаптації їх до особливостей української економіки; залучення наукового та експертного середовища для систематизації екосистемних принципів управління екосистемними послугами ВБУ та визначення потенціалу його адаптації в Україні; формування комплексного стратегічного підходу до впровадження механізмів управління екосистемними послугами ВБУ; підвищення рівня розуміння з боку органів державної та місцевої влади, підприємств, населення щодо сутнісно-змістовної основи екосистемних послуг ВБУ, а також доцільності впровадження механізмів їх дії в Україні.

Література:

1. Балацкий Е. Институциональные и технологические ловушки: калейдоскоп идей [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kapital-rus.ru/articles/article/202594/>
2. Бренделева Е.А. Неинституциональная экономическая теория / Е. А. Бренделева. — М.: Дело и Сервис, 2006. — 352 с.
3. Водно-болотні угіддя України. Довідник / Під ред. Марушевського Г. Б., Жарук І. С. — К.: Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. — 312 с.
4. Заика В.Е. Устойчивость экосистем // Морской экологический журнал. — № 6 (3). — С. 27-32 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://repository.ibss.org.ua/dspace/bitstream/99011/621/1/zaika.pdf>
5. Инвентаризация водно-болотных угодий: схема инвентаризации водно-болотных угодий Рамсарской конвенции / Руководства Рамсарской конвенции по разумному использованию водно-болотных угодий. — 3-е издание. — № 12. — 2007. — 94 с.
6. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. д-ра экон. наук А.А. Гриценко. — Х.: Форт, 2008. — С. 27.
7. Комплексная схема взаимосвязей сохранения и разумного использования водно-болотных угодий с ликвидацией бедности // Материалы: 11-я Конференция Сторон "Конвенции о водно-болотных угодьях". Бухарест, Румыния, 6—13 июля 2012. — 16 с.
8. Литвинцева Г.П. Институциональная экономическая теория: учебник. — Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2003. — 336 с.
9. Малишева Н.Р. Стан і перспективи правового регулювання режиму водно-болотних угідь національного та місцевого значення в Україні. Проект ЄС "Співпраця щодо довкілля Чорного моря". — Київ, 2009. — 62 с.
10. Національна стратегія збереження водно-болотних угідь України (проект) // Міжнародна конференція "Національна стратегія збереження водно-болотних угідь України", 2—3 грудня 2003 р., м. Київ, Україна. — К., 2003. — С. 14—15.
11. Норт Д. В тени насилия: уроки для обществ с ограниченным доступом к политической и экономической деятельности / Д. Норт, Дж. Уоллис, С. Уэбб, Б. Вайнгат; пер. с англ.; под науч. ред. А. Яковлева и Л. Полищука; Нац. исслед. ун-т "Высшая школа экономики". — М.: Изд. дом

Таблица 1. Взаємозв'язок та внесок екосистемних послуг ВБУ в формування різних видів капіталу

Екосистемні послуги водно-болотних угідь	Види капіталу				
	Природний капітал	Фізичний капітал	Людський капітал	Соціальний капітал	Фінансовий капітал
Екосистемні послуги забезпечення	++	++	++	+	++
Екосистемні послуги регулювання	++	+	++	-	+
Екосистемні послуги підтримки	++	+	-	-	-
Соціокультурні послуги	+	-	++	++	+

Пояснення: ++ суттєвий взаємозв'язок між екосистемними послугами водно-болотних угідь та видами капіталу; + помірний взаємозв'язок між екосистемними послугами водно-болотних угідь та видами капіталу; — відсутність явного взаємозв'язку між екосистемними послугами водно-болотних угідь та видами капіталу.

Джерело: [7].

Высшей школы экономики, 2012. — 48 с.

12. Оценка экосистем на пороге тысячелетия. Экосистемы и благосостояние человека: водно-болотные угодья и водные ресурсы. Синтез / Институт мировых ресурсов. — Вашингтон, 2005. — 80 с.

13. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / В.М. Полтерович // Лаборатория математической экономики [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://mathecon.cemi.rssi.ru/vm_polterovich/files/ep99001.pdf

14. Проект программы сохранения трансграничных водно-болотных угодий Беларуси, России и Украины. — Wetlands International. — 2009. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://russia.wetlands.org/WHATWEDO/Allourprojects/Programmefortransboundarywetlandconservation/DraftProgrammeandActionPlan/tabid/2220/language/ru-RU/Default.aspx>

15. Руденко О. Моделі-підходи до аналізу поняття "суспільна стабільність" // Державне управління та місцеве самоврядування. Збірник наукових праць [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2009-01/Rudenko.pdf

16. Экосистемы и благосостояние человека: водно-болотные угодья и водные ресурсы. Синтез / Оценка экосистем на пороге тысячелетия. Институт мировых ресурсов. — Вашингтон, 2005. — 68 с.

17. Annual Report and Annual Accounts / Wetlands International Foundation. — The Netherlands, 2010. — 58 p.

18. Daily G.C., Soderqvist T. The value of nature and nature of value // Science. — 2000. — № 7. — P. 8—21.

19. Maler K. Accounting for ecosystem services as a way to understand the requirements for sustainable development // Proceedings of the National Academy of Sciences USA. — 2008. — P. 105.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2013 р.